I.

Карпентер не здивувався, побачивши стегозавра, що стояв під високим гінкго. Але він не повірив своїм очам, побачивши, що на дереві сидять двоє дітлахів. Він знав, що зі стегозавром рано чи пізно зустрінеться, але зустріти хлопчика і дівчинку він аж ніяк не сподівався. Ну, скажіть на милість, звідки вони могли з'явитися у верхньокрейдяному періоді? Подавшись вперед у водійському сидінні свого трицератанка з автономним живленням, він подумав — можливо, все це якось пов'язане з тією незрозумілою археологічною знахідкою зі стародавніх часів, заради якої він був посланий в століття динозаврів, щоб з'ясувати, в чому тут справа?

Правда, міс Сендз, його головна помічниця, яка встановлювала на часоскопі годину і місце, ні слова не сказала йому про діточок, але це ще нічого не означало. Часоскопи показують тільки найзагальніші контури місцевості — з їх допомогою можна ще побачити середньої величини пагорб, але жодних дрібних подробиць не розгледіти. Стегозавр легенько штовхнув стовбур гінкго своєю пагорбоподібною задньою частиною. Дерево різко хитнулось і двоє дітей, які сиділи на гілці, ледь не звалилися прямо на зубчастий гребінь на спині чудовиська. Обличчя у них булі такі ж білі, як ланцюжок круч, які виднілися вдалині, за розкиданими там і тут, доісторичною рівниною, магноліями, дубами, вербовими гаями, лаврами і пальмами.

Карпентер випрямився у своєму сидінні. — Вперед, Семе, — мовив він трицератанку.— Давай йому покажемо!

Покинувши кілька годин тому точку входу, він досі рухався неспішно, на першій передачі, щоб не проминути жодних ознак, що могли б вказати на орієнтири загадкової знахідки. З незрозумілим анахронізмом, який неможна пояснити завжди так — палеонтологічне товариство, де він працював, зазвичай набагато точніше визначало їх

перебування в часі, ніж в просторі. Але тепер він ввімкнув другу передачу і націлив всі три рогогармати, що стирчали з лобової частини ящуротанка, точно в нервовий центр нижньої частини хребта нахабного стегозавра.

"Бах! Бах! Бах!" — пролунали вибухи паралізуючих зарядів і вся задня половина стегозавра осіла на землю. Передня ж його половина, отримавши від крихітного, величиною з горошинку, мозку повідомлення про те, що трапилося щось недобре, зігнулася назад і маленьке око, що сиділо в голові розміром з пивний кухоль, нарешті помітило трицератанк, який швидко наближався. Тут же короткі передні лапи чудовиська посилено запрацювали, намагаючись понести десятитонне горбате тіло подалі від театру бойових дій. Карпентер посміхнувся. — Легше, легше, товстобокий, — сказав він.— Присягаюся тиранозавром, ти не встигнеш схаменутися, як знову шкандибатимеш на всіх чотирьох.

Зупинивши Сема в десятку метрів від дерева, він подивився на переляканих дітей крізь напівпрозорий лобовий ковпак кабіни ящурохода. Їх обличча стали, мабуть, ще біліші, ніж раніше. Нічого дивовижного — його ящурохід був більше схожий на трицератопса, ніж більшість справжніх динозаврів. Карпентер відкинув ковпак і відсахнувся — в обличчя йому вдарила волога літня спека, незвична після кондиціонованої прохолоди кабіни. Він встав і висунувся назовні. Гей, ви, злазьте, — крикнув він.— Ніхто вас не з'їсть! На нього витріщилися дві парі найрозплющеніших, найблакитніших очей, які він тільки бачив в житті . Але в них не було помітно щонайменшого розуміння. — Злазьте, кажу! — повторив він.— Боятися нічого.

Хлопчик обернувся до дівчинки і вони швидко-швидко заговорили між собою на якійсь співучій мові — вона трохи нагадувала китайську, але не більше, ніж туманна мрячка нагадує дощ. А з сучасною американською у цієї мови було не більше спільного, ніж у самих дітей з оточуючим мезозойським довкіллям. Ясно було, що вони ані слова не зрозуміли з того, що сказав Карпентер. Але так само ясно було, що вони нібито заспокоїлися, побачивши його відкрите, чесне обличчя або,

мабуть, почувши його добродушний голос. Перемовившись між собою, вони покинули свій повітряний притулок і спустилися вниз — хлопчик поліз першим, а в важких місцях допомагав дівчинці. Йому можна було дати років дев'ять, а їй — років одинадцять. Карпентер виліз з кабіни, зістрибнув зі сталевої морди Сема і підійшов до дітей, що стояли біля дерева. До цього часу стегозавр вже повністю відновив здатність керувати своїми задніми кінцівками і відчайдушно тікав геть рівниною. Хлопчик був одягнений в широку блузу абрикосового кольору, сильно забруднену і зім'яту після лазіння деревом; його широкі штани того ж абрикосового кольору, такі ж забруднені і м'яті, доходили до середини худих литок, а на ногах взуті відкриті сандалі. На дівчинці одяг був такий самий, тільки блакитного кольору і не такий м'ятий і брудний. Дівчинка була сантиметри на два вище за хлопчика, але така ж худенька.

Обідва відрізнялися тонкими рисами обличчя і волоссям золотавого відтінку і обличча у обох були до сміху серйозні. Можна було не сумніватися, що це брат і сестра. Серйозно дивлячись в сірі очі Карпентера, дівчинка вимовила декілька співучих речень — судячи з їх звучання, всі вони булі сказані різними мовами. Коли вона замовкла, Карпентер похитав головою: — Ні, це я ні в зуб ногою, крихітко. Про всяк випадок він повторив ті ж слова англосакською, греко-еолійською, нижньокроманйонською, верхньоайшельською, середньоанглійською, ірокезькою і хайянопортською, — обривки цих мов і діалектів він добре засвоїв під час інших подорожей в минуле. Але нічого не вийшло: все, що він сказав, для цих дітей було незрозуміло. Раптом у дівчинки спалахнули очі, вона сунула руку в пластикову сумочку, що висіла у неї на поясі і дістала щось подібне до трьох пар сережок. Одну пару вона протягнула Карпентеру, іншу — хлопчикові, а третю залишила собі. І дівчинка і хлопчик швидко пристосували сережки собі на мочки вух, знаками показавши Карпентеру, щоб він зробив те ж саме. Він покорився і виявив, що маленькі диски, які він прийняв за підвіски, — це насправді не що інше, як крихітні мембранки. Досить було защипнути мініатюрні затискачі, як мембрани виявлялися міцно притиснутими до отвору вуха. Дівчинка критично оцінила результати його старань,

підвелася на пальчики і вправно налаштувала диски, а потім, задоволена, відступила назад. — Тепер, — мовила вона чистісінькою англійською мовою, — ми розумітимемо один одного і зможемо в усьому розібратися. Карпентер витріщився на неї.

— От дивина! Швидко ж ви навчилися балакати по-нашому! — Та ні, не навчилися, — відповів хлопчик. — Це сережки-балакалки — ну, мікротранслятори. Коли їх притиснеш до вух, то все, що ми говоримо, ви чуєте так, наче ви самі це сказали. А все, що ви говорите, ми чуємо так, як це сказали б ми. — Я зовсім забула, що вони в мене з собою, — сказала дівчинка.— Їх завжди беруть з собою в подорож. Ми-то, щиро кажучи, не зовсім звичайні мандрівники і їх би у мене не було, але вийшло так, що, коли мене викрали, я якраз йшла з уроку спілкування з іноземцями. Так от, — продовжувала вона, знову серйозно заглянувши в очі Карпентера, — я вважаю, що якщо ви не заперечуєте, краще за все спершу покінчити з формальностями. Мене звуть Марсі, це мій брат Скіп і ми з Великого Марса. А заразом, люб'язний пане, скажіть, як вас звуть і звідки ви?

Нелегко було Карпентеру, відповідаючи, не видати свого хвилювання. Але потрібно було зберегти спокій: адже те, що він збирався сказати, було, мабуть, ще неймовірніше, ніж те, що тільки що почув він. — Мене звуть Говард Карпентер і я в Землі, з 2156 року. Це 79.062.156 років наперед від зараз. Він показав на трицератанк. — А це Сем, моя машина часу. Ну і ще дещо крім того. Якщо його підключити до зовнішнього джерела живлення, то його можливості практично безмежні. Дівчинка тільки кліпнула, хлопчик теж — і все.

— Ну що ж, — через деякий час сказала вона.— Виходить, ми з'ясували, що ви з майбутнього Землі, а я — із справжнього Марса. Вона замовкла, з цікавістю дивлячись на Карпентера. — Ви чогось не розумієте, містере Карпентер? Карпентер зробив глибокий подих, потім повільно випустив повітря. — Загалом, так. По-перше є така дрібниця — різниця в силі тяжіння на наших планетах. Тут, на Землі, ви важите в

два з гаком рази більше, ніж на Марсі і мені не зовсім зрозуміло, як це ви можете тут так вільно рухатися, а тим більше лазити он по тому дереву.

— А, розумію, містере Карпентер —відповіла Марсі.— Це цілком справедливе зауваження. Але ви, очевидно, оцінюєте по Марсу майбутнього і так само очевидно, що він сильно відрізняється від Марса сучасного. Я вважаю... я вважаю, за 79.062.156 років багато що могло змінитися. Ну, гаразд. Загалом, містере Карпентер, в наш з Скіпом час на Марсі приблизно така ж сила тяжіння, як і на цій планеті. Бачте, багато століть тому наші інженери штучно збільшили існуючу тоді силу тяжіння, щоб наша атмосфера більше не розсіювалася в міжпланетному просторі. І подальші покоління пристосувалися до збільшеної сили тяжіння. Це розсіяло ваше занепокоєння, містере Карпентер? Йому довелося признатися, що так.

— А прізвище у вас є? — запитав він. — Ні, містере Карпентер. Колись у марсіан були прізвища, але з введенням десентименталізації цей звичай вийшов з вжитку. Але перш ніж ми продовжимо розмову, містере Карпентер, я хотіла б подякувати вам за наш порятунок. Це... це було дуже благородно з вашого боку. — До ваших послуг, — відповів Карпентер, — боюся тільки, що якщо ми і далі будемо так тут стирчати, мені доведеться знову вас від когось рятувати, та і себе також. Давайте все троє заліземо до Сема в кабіну — там безпечно. Домовилися? Він підійшов до трицератанка, схопився на його морду (корпус) і протягнув руку дівчинці. Колі вона піднялася слід за ним, він допоміг їй піднятися в кабіну водія. — Там, за сидіннями, невеликі дверцята, — сказав він.— За нею каюта; лізь туди і влаштовуйся як вдома. Там є стіл, стільці і ліжко і ще шафа з різними смачними штуками. Загалом всі зручності. Але не встигла Марсі підійти до дверей, як звідкись зверху пролунав дивний свист. Вона поглянула в небо і її обличчя миттево зблідло. — Це вони, — прошепотіла вона. — Вони нас вже знайшли! І тут Карпентер побачив темні крилаті силуети птеранодонів. Їх було два і вони знижувалися на трицератанк подібно до ланки доісторичних бомбардувальників.

Схопівши Скіпа за руку, він утягнув його на морду Сема, штовхнув в кабіну поряд з сестрою і наказав: — Швидко в каюту! Потім стрибнув у водійське сидіння і закрив ковпак. І саме вчасно: перший птеранодон був вже так близько, що його правий елерон дряпнув по гофрованому головному гребеню Сема, а другий своїм фюзеляжем зачепив спину ящурохода. Дві пари реактивних двигунів залишили за собою дві пари вихлопних струменів.

II.

Карпентер так і підскочив в своєму сидінні. Елерони? Фюзеляж? Реактівні двигуни?

Птеранодони? Він включив захисне поле ящурохода, встановивши його так, щоб воно простягалося на півметра назовні від броні, потім включив другу передачу. Птеранодони кружляли високо в небі. — Марсі, — покликав він, — підійди сюди на хвилиночку, будь-ласка.

Вона нахилилася через його плечі і її яскраво-жовте волосся залоскотало його щоку.

— Так, містере Карпентер? — Коли ти побачила птеранодонів, ти сказала: "Вони нас вже знайшли!" Що ти мала на увазі? — Це не птеранодони, містере Карпентер. Я, правда, не знаю, що таке птеранодони, але це не вони. Це ті, хто нас викрав, на списаних військових літаках. Можливо, ці літаки і схожі на птеранодонів — я не знаю. Вони викрали нас зі Скіпом з підготовчої школи Технологічного інституту канонізації Великого Марса і тримають в очікуванні викупу. Земля — їх притулок. Їх троє: Роул, Фрітад і Холмер. Один з них, очевидно, залишився на кораблі. Карпентер промовчав. Марс 2156 року був смурною, пустельною планетою, де не було майже нічого, окрім каменів, піску і вітру. Його населення складалося з декількох тисяч упертих колоністів із Землі, що не відступали ні перед якими труднощами і декількох сотень тисяч таких же упертих марсіан. Перші

жили в атмосферних куполах, другі, якщо не рахувати тих небагатьох, хто одружився або вийшов заміж за когось з колоністів, — в глибоких печерах, де ще можна було добути кисень. Проте розкопки, які в двадцять першому столітті вело тут Позаземне археологічне товариство, дійсно принесли безперечні докази того, що понад сімдесят мільйонів років тому на планеті існувала супертехнологічна цивілізація, подібна нинішній земній. І звичайно, було природньо припустити, що такій цивілізації були доступні міжпланетні перельоти. А раз так, то Земля, де в ті часи завершувалася мезозойська ера, повинна була стати ідеальним притулком для марсіанських злочинців — у тому числі і для викрадачів дітей. Таке пояснення, зрозуміло, могло пролити світло і на ті анахронізми, які раз у раз траплялися в археологічних знахідках крейдяного періоду. Правда, присутність Марсі і Скіпа в столітті динозаврів можна було пояснити і інакше: вони міг бути земними дітьми 2156 року і потрапити сюди за допомогою машини часу — так само, як потрапив сюди він. Або, якщо вже на те пішло їх могли викрасти і перекинути в минуле сучасні бандити. Але тоді навіщо їм було брехати?

— Скажи мені, Марсі, — почав Карпентер, — ти віриш, що я прийшов з майбутнього? — Так звичайно, містере Карпентер. І Скіп теж, я упевнена. У це неважко... трохи важко повірити, але я знаю, що така симпатична людина, як ви, не буде говорити неправду, та ще таку неправду. — Спасибі, — відгукнувся Карпентер.— А я вірю, що ви — з Великого Марса, який, мабуть, не що інше, як найбільша і наймогутніша країна вашої планети. Розкажи мені про вашу цивілізацію. — Це чудова цивілізація, містере Карпентер. Ми з кожним днем рухаємося вперед все швидше і швидше, а зараз, коли нам вдалося подолати чинник нестабільності, наш прогрес ще прискориться. — Чинник нестабільності? — Так, людські емоції. Багато століть вони заважали нам, але тепер цьому покладено край. Тепер, як тільки хлопчикові виповнюється тринадцять років, а дівчинці п'ятнадцять їх десентименталізують. І після цього вони набувають здатності холоднокровно ухвалювати розумні рішення, керуючись виключно суворою логікою. Це дозволяє їм діяти з найбільшою можливою ефективністю. У підготовчій школі Інституту ми зі Скіпом проходили так званий додесентименталізаційний

курс. Ще чотири роки і нам почнуть давати спеціальний препарат для десентименталізації. А потім...

— Скр-р-р-р-і-і-і-і-і!.. Із страшним скреготом один з птеранодонів прокреслив навскоси по поверхні захисного поля. Його відкинуло убік і перш ніж він знову відновив рівновагу і злетів в небо, Карпентер побачив в кабіні людину. Він встиг розгледіти лише нерухоме, нічого не виражаюче обличча, але по його положенню здогадався, що пілот керує літаком, розпластавшись між чотириметровими крилами. Марсі вся тремтіла. — Мені здається... мені здається, вони вирішили нас убити, містере Карпентер, — слабким голосом сказала вона.— Вони погрожували це зробити, якщо ми спробуємо втекти. А взагалі вони вже записали на плівку наші голоси з проханням про викуп і, звісно, зрозуміли, що ми їм більше не потрібні.

Карпентер потягнувся назад і погладив її руку, що лежала на його плечі.— Нічого, крихітко. Ти під захистом пана Сема, так що боятися нічого. — А він... його, правда, так звуть? — Точно. Високоповажний Сем Трицератопс. Познайомся, Семе, — це Марсі. Наглядай гарненько за нею і за її братом, чуєш? Він обернувся і подивився в широко розплющені блакитні очі дівчинки. — Говорить, що наглядатиме. Готовий сперечатися, що на Марсі нічого подібного не винайшли. Вірно? Вона похитала головою — на Марсі це, мабуть, був такий же звичайний знак заперечення, як і на Землі, — і йому на мить здалося, що на губах у неї от-от з'явиться боязка усмішка. Але нічого не відбулося. Ще б трішечки...

— Дійсно, у нас такого немає, містере Карпентер. Він поглянув крізь ковпак на птеранодонів, що кружляли в небі (він все ще подумки називав їх птеранодонами, хоча тепер вже знав, що це таке). — А де їх міжпланетний корабель, Марсі? Десь поблизу? Вона ткнула пальцем вліво. — Онде. Перейти річку, а потім болото. Ми зі Скіпом втекли сьогодні вранці, коли Фрітад заснув — він чергував біля люка. Вони жахливі сплюхи, завжди сплять, коли підходить їх черга чергувати. Рано чи пізно Космічна поліція Великого Марса розшукає корабель і ми вважали, що доти зможемо ховатися. Ми пробралися через болото і

перепливли річку на колоді. Це було... це було просто жахливо — там такі великі змії з ногами, вони за нами гналися і... Він відчув плечем, що вона знову вся тремтить. — Ну от що, крихітко, — сказав він.-Лізь швиденько назад до каюти і приготуй що-небудь поїсти собі і Скіпу. Не знаю, чим ви звикли харчуватися, але навряд чи це що-небудь зовсім несхоже на те, що є в запасі у нашого Сема. Біля шафи ти побачиш такі квадратні запаяні банки — в них бутерброди. Вгорі, в холодильнику, високі пляшки, на них намальоване коло з маленьких зірочок — там лимонад. Відкривай і ті і інші і берися до справи. До речі, раз вже ти цим займешся, зроби що-небудь і мені — я теж зголоднів. І знову усмішка ледь не розквітла у неї на губах. — Добре, містере Карпентер. Я вам зараз таке приготую!

Залишившись один в кабіні, Карпентер огледів навколишне мезозойське довкілля через переднє, бічні і хвостове оглядові вікна. Зліва, на горизонті, височіли молоді гори. Справа, вдалині, тягнувся ланцюжок круч. У хвостовому оглядовому вікні було видно розкидані рівниною вербні гаї, пальми і карликові магнолії, за якими починалися порослі лісом пагорби, — десь там знаходилася його точка входу. Далеко попереду з виключно мезозойським спокоєм палахкотіли вулкани. 79.061.889 років з цього часу, місце стане частиною штату Монтана. 79.062.156 років по тому палеонтологічна експедиція, яка вестиме дослідження десь в цих місцях, що на той час повністю змінилися, наштовхнеться на викопні рештки сучасної людини, померлої 79.062.156 років тому. Можліво, це будуть його власні рештки?

Карпентер посміхнувся і поглянув в небо, де все ще кружляли птеранодони. Подивимося — може трапитися і так, що це будуть рештки марсіанина. Він розвернув трицератанк і повів його назад. — Поїхали, Семе, — сказавши він.— Пошукаємо тут затишну місцинку, де можна відсидітися до ранку. А на той час я, мабуть, зміркую, що робити далі. От вже не думав, що нам з тобою коли-небудь доведеться займатися порятунком дітвори! Сем басовито забурчав і рушив у бік лісистих пагорбів.

Коли вирушаєш в минуле, щоб розслідувати будь-який анахронізм, завжди ризикуєш сам виявитися його автором. Узяти хоч би й класичний приклад з професором Арчібальдом Куїглі. Правда це чи ні — ніхто до пуття не знав; але так чи інакше ця історія як найкраще демонструвала парадоксальність мандрівки у часі. А історія свідчила, що професора Куїглі, великого шанувальника Колріджа, багато років мучила цікавість — хто був той таємничий незнайомець, що з'явився в 1797 році на фермі Недер Стоуі в англійському графстві Сомерсетшир і перешкодив Колріджу записати до кінця поему, яку він тільки що склав під час сну. Гість просидів цілу годину і потім Колрідж так і не зміг пригадати решту поеми. В результаті "Кубла Хан" так і не був завершений. З часом цікавість, що мучила професора Куїглі, стала нестерпною, він більше не міг жити без відповіді і звернувся до Бюро мандрівок в часі з проханням дозволити йому відправитися у той час і в те місце, щоб все з'ясувати. Прохання його задовольнили, і він без коливань виклав більшу частину своїх заощаджень на сплату за мандрівку в той ранок. Опинившись поблизу ферми, він причаївся в кущах і почав спостерігати за вхідними дверима. Ніхто не йшов; нарешті він, згораючи від нетерпіння, сам підійшов до дверей і постукав. Колрідж відкрив двері і запросив професора увійти, але кинутого їм злісного погляду професор не міг забути до кінця своїх днів.

Пригадавши цю історію, Карпентер усміхнувся. Втім, особливо сміятися з цього приводу не доводилося: те, що відбулося з професором Куїглі, цілком могло трапитися і з ним. Подобалося йому це чи ні, але було абсолютно не виключено, що викопні рештки, чиїм походженням він зайнявся за дорученням Північноамериканського палеонтологічного товариства (ПАТО) і з цією метою відправився в мезозойську еру, виявляться його власними.

Та він відігнав від себе цю думку. По-перше, як тільки стане зовсім тяжко, йому потрібно буде всього лише зв'язатися зі своїми помічниками — міс Сендз і Пітером Детрайтесом, і вони миттєво з'являться до нього на допомогу на тераподі Едіт або на якомусь іншому ящуроході з арсеналу ПАТО. А по-друге, йому вже відомо, що в крейдяному періоді

орудують прибульці. Значить, він не єдиний, кому загрожує небезпека перетворитися на ті сами рештки. І в будь-якому випадку сушити голову над всім цим безглуздо: адже те, чому призначено було трапитися, трапилося, і тут вже нічого не поробиш...

Скіп вибрався з каюти і перегнувся через спинку водійського сидіння. — Марсі просила передати вам бутерброд і пляшку лимонаду, містере Карпентер, — сказав він, протягуючи те і інше.— Можна мені посидіти з вами, сер? — Звичайно, — відповів Карпентер і посунувся.

Хлопчик переліз через спинку і зісковзнув на сидіння. І тут же ззаду просунулася ще одна голова кольору сонця. — Пробачте, будь ласка, містере Карпентер, а чи не можна...

— Посунься, Скіпе, посадимо її всередину. Голова Сема була шириною добрих півтора метри, і в кабіні водія місця вистачало. Але саме сидіння було менше метра шириною, і двом підліткам уміщатися в ньому поряд з Карпентером було не так вже просто, особливо якщо врахувати, що всі троє у цей момент насолоджувалися бутербродами і запивали їх лимонадом. Карпентер відчував себе добрим батьком сімейства, що навідався зі своїми нащадками до зоопарку. І до якого зоопарку!!! Вони вже заглибилися в ліс, і навколо піднімалися дуби і лаври крейдяного періоду; серед них удосталь траплялися верби, сосни і гінкго, а час від часу — безглузді на вигляд чагарники пальм. У густих кущах вони помітили величезне незграбне створіння, схоже спереду на коня, а ззаду — на кенгуру. Карпентер визначив, що то анатозавр. На галявині вони зустріли і до напівсмерті перелякали струтиомімуса, чимось схожого на страуса. Анкілозавр із спиною, утиканою шпильками, сердито втупився на них з очеретів, але розсудливо вирішив не ставати Сему упоперек дороги. Поглянувши вгору, Карпентер вперше побачив на вершині дерева археоптерикса. А піднявши очі ще вище, він помітив, кружляючих в небі птеранодонів.

Він сподівався, що під прикриттям лісу зможе від них сховатися, і з цією метою вів Сема зигзагами. Проте вони, очевидно, були оснащені

детекторами маси — слід було вигадати щось хитріше. Можна було спробувати збити їх загороджувальним вогнем паралізуючих зарядів з рогогармати, але сподівання на успіх невеликі, та і взагалі він тут же відмовився від цієї ідеї. Звичайно, викрадачі цілком заслуговують на смерть, але не йому їх судити. Він розправиться з ними, якщо іншого виходу не буде, але не стане це робити до тих пір, поки можна знайти інший вихід.

Він повернувся до дітей і побачив, що вони втратили всякий інтерес до їжі і з побоюванням поглядають вгору. Перехопивши їх погляди, він підморгнув.

— Мені здається, саме час від них ушитися, як ви вважаєте? — Але як, містере Карпентер? — запитав Скіп. — Вони запеленгували нас своїми детекторами. Щастя ще, що це прості марсіани і у них немає найголовнішої марсіанської зброї. Правда, у них є розпилювачі — це теж щось подібне до веселкометів, але, якби у них були з собою справжні веселкомети, ми б уже отримали на горіхи.

— Звільнитися від них нескладно — ми можемо просто перескочити трохи назад в часі. Отже закінчуйте зі своїми бутербродами і не бійтеся. Побоювання дітей розсіялися, і вони пожвавішали. — Давайте перескочимо назад на шість днів, — запропонувала Марсі.— Тоді вони нас ні за що не знайдуть, тому що у той час нас ще тут не було. — Нічого не вийде, крихітко, — Сем не потягне. Стрибки в часі вимагають страшенно багато енергії Щоб така комбінована машина часу, як Сем, могла далеко стрибнути, потрібно до її потужності додати потужність стаціонарної машини. Вона перекидає ящурохід в потрібну точку входу, водій відправляється з цієї точки і робить свою справу. А щоб повернутися назад, до свого часу, у нього є лише один спосіб: знову з'явитися в точку входу, зв'язатися зі стаціонарною машиною і до неї підключитися. Можна ще послати сигнал лиха, щоб хтось прибув за ним на іншому ящуроході. Власної потужності Сему вистачить тільки на те, щоб перескочити на чотири дні туди і назад, але і від цього у нього

двигун згорить. А в тому випадку жодна стаціонарна машина часу його не витягне. Я думаю, нам краще обмежитися однією годиною.

Парадоксально, але факт: чим коротший часовий проміжок, з яким маєш справу, тим більше доводиться виконувати розрахунків. За допомогою управляючого персня на своєму вказівному пальці, Карпентер віддав Саму наказ продовжувати рух зигзагами, а сам узявся за блокнот і олівець. Через деякий час він почав задавати арифметичні головоломки компактному обчислювачу, вбудованому в панель управління. Марсі, нахилившись вперед, уважно стежила за його роботою. — Якщо це прискорить справу, містере Карпентер, — сказала вона, — деякі дії простіше, на зразок тих, що ви записуєте, я можу обчислювати в думці. Наприклад, 828.464.280 помножити на 4.692.438.921 буде 3.887.518.032.130.241.880.

— Дуже може бути, крихітко, але я все-таки про всяк випадок перевірю, гаразд? Він ввів цифри в обчислювач і натиснув кнопку множення. У віконці зажевріли цифри: 3.887.518.032.130.241.880. Карпентер ледь не упустив олівець.

— Вона ж у нас геній в математиці, — пояснив Скіп.— А я — в техніці. Через це нас і викрали. Наш уряд надзвичайно цінує геніїв. Він не пошкодує грошей, щоб нас викупити.

— Уряд? Я думав, що викрадачі вимагають викуп з батьків, а не з уряду.

— Ні, наші батьки більше не несуть за нас жодної відповідальності, — пояснила Марсі.

— Правду кажучи, вони, напевно, про нас давно забули. Після шести років діти переходять у власність держави. Розумієте, зараз всі марсіанські батьки десентименталізовані і нітрохи не заперечують

проти того, щоб позбавитися від... ну загалом віддати своїх дітей державі.

Карпентер якийсь час дивився на два серйозні дитячі обличчя. — От воно що, — протягнув він.— Зрозуміло. За допомогою Марсі він закінчив розрахунки і ввів остаточні цифри в передній нервовий центр Сема. — Ну, поїхали, хлоп'ята! — сказав він і ввімкнув перемикач часового стрибка. На якусь мить у них перед очима щось замерехтіло, і ящурохід ледь трусонуло. Втім, він навіть не уповільнив свого неквапливого руху — так гладко пройшов стрибок.

Карпентер перевів годинник з 16.16 на 15.16. — Нумо, хлоп'ята, погляньте вгору — є там птеранодони? Вони довго вдивлялися крізь листя в небо. — Жодного, містере Карпентер, — відгукнулася Марсі. Очі її горіли захопленням.— Ні єдиного! — Так, утерли ви носа нашим вченим! — захоплено заявив Скіп.— Вони вважають себе за дуже розумних, але їм і в голову не приходило, що можна подорожувати в часі...

А як далеко можна перескочити в майбутнє, містере Карпентер, — я маю на увазі, на справжній машині часу? — Якщо вистачить енергії — хоч до кінця часів, якщо він є. Але подорожувати вперед зі свого сьогодення заборонено законом. Представники влади 2156 року вважають — людям ні до чого завчасно знати, що з ними буде. І тут я, як виняток, вважаю, що вони мають рацію. Він відключив автоматику, перевів Сема на ручне управління і повернув під прямим кутом до колишнього курсу. Через деякий час вони вибралися з лісу на рівнину. Вдалині, на тлі димчасто-блакитного неба, вимальовувався білою смужкою ланцюжок круч, який він запримітив ще раніше. — Ну, а що ви скажете щодо ночівлі на відкритому повітрі? — запитав він. Очі у Скіпа стали зовсім круглі. — На відкритому повітрі, містере Карпентер? — Звичайно. Розведемо вогнище, приготуємо їжу, розстелимо на землі ковдри — зовсім на індіанський манер. Можливо, навіть відшукаємо у скелях печеру. Як, годиться? Тепер широко розплющилися вже дві пари

очей. — А що таке "на індіанський манер", містере Карпентер? — запитала Марсі.

Він розповів їм про індіанців арапахо, шайєнів, кроу, апачів і про буйволів, і про безкрайні прерії, і про останній бій Кастера, і про завойовників Дикого Заходу, і про Сидячого Бика — і весь час, поки він говорив, вони не зводили з нього очей: наче він ясне сонечко, якого вони ще ніколи в житті не бачили. Покінчивши з Диким Заходом, він почав розповідати про громадянську війну і Аврама Лінкольна, про генерала Гранта і генерала Лі, про геттисбергське звернення, битву на річці Булл-Ран і поразку біля Аппоматтокса.

Ніколи ще він так багато не говорив. Йому і самому це здалося дивним: його захопило щось таке, що він раптом відчув себе веселим і безтурботним, все йому стало байдуже, залишилося тільки одне: ось цей день в крейдяному періоді і двоє дітей з круглими від здивування очима, що сидять поруч з ним. Але він не став довго про це роздумувати, а продовжував розповідати про Декларацію незалежності і американську революцію, про Джорджа Вашингтона і Томаса Джефферсона, про Бенджаміна Франкліна і Джона Адамса, і про те, як сміливо мріяли про світле майбутнє отці-засновники, і наскільки краще було б, якби занадто заповзятливі люди не скористалися б їх мрією в своїх корисливих цілях, і як настав час, коли ця мрія все-таки більш-менш збулася, скільки б злочинів не було здійснено в її ім'я. Коли він завершив, вже настав вечір. Прямо попереду впиралися в потемніле небо білі скелі. Біля підніжжя скель вони знайшли відмінну, ніким не зайняту печеру, де могли зі зручностями влаштуватися всі, включаючи навіть Сема, і при цьому залишалося ще місце для вогнища.

Карпентер загнав ящурохід в печеру і поставив його до задньої стінки. Потім він висунув захисний екран, охопивши ним всю печеру, урвище, що нависало над входом до печери, і напівкруглу площадку перед нею. Ретельно оглянувши місцинку, захищену силовим полем, і переконавшись, що в до них не потрапили рептилії, якщо не рахувати декількох дрібних і безпечних ящірок, він направив дітей за хмизом для

вогнища. А сам тим часом налагодив біля входу в печеру напівпрозоре поле, яке приховувало від погляду все, що відбувається вусередині.

Нарешті діти втратили свою колишню стриманість, принаймі Скіп.

— Можна я розведу вогнище? — кричав він, стрибаючи на місці.— Можна, містере Карпентер? Можна? — Скіпе! — докірливо сказала Марсі. — Нічого, крихітко, — заспокоїв її Карпентер, — це можна. І ти теж можеш допомогти, якщо хочеш. Маленький вогник незабаром розрісся у велике полум'я, забарвивши стіни печери спочатку в багровий, а потім в яскраво-червоний колір. Карпентер відкоркував три банки сосисок і три пакети булочок і показав своїм підопічним, як нанизують сосиски на загострену паличку і смажать їх на вогнищі. Потім він продемонстрував, як потрібно класти підсмажену сосиску на булочку і приправляти її гірчицею, маринадом і нарізаною цибулею. Можна було подумати, що він навстіж розкрив перед цими дітьми чарівне вікно в країну чудес, яка раніше ним і не снилася. Від їх колишньої серйозності не залишилося і сліду, і за наступні півгодини вони спорудили і винищили по шість бутербродів на кожного. Скіп так розходився, що мало не впав у вогнище, а на губах Марсі розквітла, нарешті, та сама посмішка, яка пробивалася весь день, і такою сліпучою виявилася вона, що полум'я вогнища в порівнянні з нею зблідло.

Потім Карпентер приготував какао в кухонному відсіку Сема, і тепер для завершення бенкету не вистачало лише смажених каштанів. Він подумав: а що, якщо його ділова помічниця поклала і цей делікатес в хвостовий відсік Сема серед інших запасів? Малоймовірно, але він все ж таки вирішив подивитися — і, до своєї великої радості, виявив цілу коробку. Він знову влаштував невеличке дійство, за яким діти стежили, роззявивши роти. Коли перші каштани підрум'янилися до золотисто—коричневого кольору, у Скіпа очі ледь не вискочили з орбіт. А Марсі просто стояла і дивилася на Карпентера так, мов він тільки що сказав: "Хай буде світло!", і настав перший в світі день. Сміючись, він вийняв каштани з вогню і роздав дітям. — Скіпе! — обурено сказала Марсі, коли той засунув всю свою порцію в рот і проковтнув єдиним махом.— Як ти

поводишся? Сама вона їла зі всією можливою витонченістю, вихованою правилами хорошого тону. Коли з каштанами було покінчено, Карпентер вийшов з печери і приніс три великі оберемки лаврових і кизилових гілок для підстилки. Він показав дітям, як розстелити їх на підлозі печери і як покрити їх ковдрами, які він дістав з хвостового відсіку Сема. Скіпу подальших запрошень не було потрібно: після бурхливої діяльності і ситної вечері він повалився на ковдру, ледве встигнувши її розстелити. Карпентер дістав ще три ковдри, накрив однією з них Скіпа і обернувся до Марсі. — Ти теж виглядаєш втомленою, крихітко. — Ні, нітрохи, містере Карпентер. Ні крапельки. Я ж на два роки старше за Скіпа. Він ще маленький.

Дві ковдри, що залишилися, він згорнув в якусь подобу подушок і прилаштував їх біля вогню. На одну всівся сам, на іншу сіла Марсі. Весь вечір з-за меж захисного екрану раз у раз доносилися ревіння, ричання і бурчання; тепер їх змінили ще страшніші звуки — здавалося, поруч гуркотить велетенська асфальтодробилка. На стінах печери відчайдушно затанцювали відблиски полум'я. — Схоже, що це тиранозавр, —сказав Карпентер.— Напевно, зголоднів і вирішив закусити парочкою струтиомімусів. — Тиранозавр, містере Карпентер? Він описав їй цього хижого ящура. Вона кивнула і щулилася. — Ну так, — сказала вона.— Ми зі Скіпом одного такого бачили. Це було після того, як ми перепливли річку. Ми... ми причаїлися в кущах, поки він не пройшов повз. Які у вас, на Землі, є жахливі створіння, містере Карпентер

— В наші часи їх вже немає, — відповів Карпентер.— Тепер у нас зовсім інші створіння — від одного їх виду тиранозавр пустився б тікати, мов переляканий кролик. Втім, особливо скаржитися не доводиться. Правда, наша технічна розпуста обійшлася нам не дешево, зате завдяки ньому ми отримали і дещо корисне. Подорожі в часі, наприклад. Або міжпланетні польоти. У цей момент асфальтодробилці, мабуть, трапився особливо-міцний шматок асфальту, і до того ж, судячи з немислимих звуків, якими вона вибухнула, всередині у неї щось зламалося. Дівчинка присунулася до Карпентера.

— Не бійся, крихітко. Тут боятися нікого — через наше захисне поле не проб'ється навіть ціла армія ящурів. — А чому ви звете мене крихтою, містере Карпентер? У нас так називається сухий і жорсткий маленький шматочок хліба. Він розсміявся. Звуки, що доносилися з-за меж захисного поля, стали слабкішими і затихли вдалині — мабуть, ящір попрямував в інший бік.

— На Землі це теж називається крихтою, але нічого образливого тут немає. Річ не в цьому. Крихітками у нас ще називають дівчат, які нам подобаються.

Наступило мовчання. Потім Марсі запитала: — А у вас є дівчина, містере Карпентер?

— Та загалом немає. Я б так сказав: є одна, але її я, образно виражаючись, обожнюю здалека. — Не схоже, щоб вам від цього була багато радості. А хто вона така?

— Моя головна помічниця в Північноамериканському палеонтологічному товаристві, де я працюю, міс Сендз. Її звуть Елейн, але я ніколи не називаю її ім'я. Вона наглядає за тим, щоб я нічого не забув, коли вирушаю в минуле, і встановлює перед стартом час і місце по часоскопу. А потім вона і ще один мій помічник, Пітер Детрайтес, чергують, готові прийти мені на допомогу, якщо я перешлю їм банку консервованої зайчатини. Розумієш, це наш сигнал лиха. Банка якраз такого розміру, що її може перекинути в часі палеонтохід. А заєць в нашій мові асоціюється зі страхом. — А чому ви обожнюєте її здалека, містере Карпентер?

— Розумієш, — задумливо відповів Карпентер, — міс Сендз — це тобі не проста дівчина, вона не така, як всі. Вона холодна, байдужа — як богиня, розумієш? Втім, навряд чи ти можеш це зрозуміти. Загалом з такою богинею просто не можна поводитися так само, як із звичайними дівчатами. З нею треба знати своє місце — обожнювати її здалека і

покірливо чекати, коли їй надумається над тобою змилуватися. Я... я до того її обожнюю, що при ній зовсім боюся і втрачаю дар мови. Можливо, потім, коли я познайомлюся з нею ближче, справа піде інакше. Поки що я знайомий з нею три місяці.

Він замовк. Сережки-балакалки у вухах Марсі блиснули в світлі вогнища — вона повернула голову і ласкаво поглянула на нього. — В чому справа, містере Карпентер? Заснули? — Просто задумався. Якщо вже на те пішло, три місяці — не так вже мало. За цей час цілком можна зрозуміти, полюбить коли-небудь тебе дівчина чи ні. Міс Сендз ніколи мене не полюбить — тепер я точно знаю. Вона навіть не погляне на мене зайвий раз без особливої потреби, двох слів мені не скаже, хіба що це надзвичайно потрібно. Отже якщо навіть я вирішу, що досить обожнювати її здалека, зберуся з силами і зізнаюся їй в почуттях, вона, ймовірно, тільки розсердиться і прожене мене геть.

— Ну, не зовсім же вона божевільна, містере Карпентер! — обурилася Марсі.— Не може цього бути. Як їй не соромно? — Ні, Марсі, ти нічого не розумієш. Хіба може такій красуні сподобатися нікому непотрібний пройдисвіт на зразок мене? — Нічого собі пройдисвіт, і до того ж нікому непотрібний! Знаєте, містере Карпентер, по-моєму, ви просто не знаєтеся на жінках. Та якщо ви скажете їй, що її кохаєта, вона кинеться вам на шию ось побачите!

— Ти романтик, Марсі. У справжньому житті так не буває. Він встав. — Ну гаразд, панночко, не знаю, як ви, а я втомився. Закінчимо на цьому?

— Якщо хочете, містере Карпентер. Вона вже спала, коли він нагнувся, щоб укрити її ковдрою. Якийсь час він стояв, дивлячись на неї. Вона обернулася набік, і відсвіт полум'я впав на коротко підстрижене яскраво-жовте волосся у неї на шиї, забарвивши його в золотаво-червоний колір.

Йому згадалися весняні поля, усіяні жовтцями, і тепле чисте сонце, що сповіщає про те, що настав росяний ранок... Поглянувши, чи добре влаштований Скіп, він підійшов до виходу з печери і виглянув назовні. Як тільки тиранозавр віддалився, зі своїх укриттів повилазили більш дрібні істоти, що ховалися. Карпентер розгледів химерні контури декількох орнітоподів; біля пальмового гаю він помітив нерухомого анкілозавра; він чув, як по обидві сторони захисного поля шастають ящури. З доісторичних небес світив місяць, чимось трохи несхожий на той місяць, до якого він звик. Різниця була в кількості метеоритних кратерів: через 79.062.156 років їх стане набагато більше. Незабаром він зрозумів, що хоча все ще дивиться на місяць, але більше його не бачить. Замість цього у нього перед очима стояло вогнище, а біля багаття — дівчинка і хлопчик, які з захопленням смажать каштани. "І чому це я не одружився і не завів собі дітей? — раптом подумав він.— Чому нехтував всіма хорошими дівчатами, які мені зустрічалися, і все тільки заради того, щоб в тридцять два роки безнадійно закохатися в чарівну богиню, якій цілком байдуже, існую я на світі чи ні?

Звідки це я узяв, що гострі відчуття, які отримуєш від всіляких пригод, кращі за спокійне розмірене життя, коли ти когось любиш і хтось любить тебе? Чому вирішив, що наводити лад в історичних і доісторичних часах важливіше, ніж навести лад у власному житті? Чому думав, що самотня мебльована кімната — це і є фортеця, гідна справжнього чоловіка, а випивки в напівтемних барах з розвеселими дівчатами, яких на ранок вже не пам'ятаєш, — це і є справжня свобода? І який це я можу знайти у минулому скарб, щоб він міг зрівнятися зі скарбами, від яких я відмовився в майбутньому?.."

Стало прохолодно. Перш ніж улягтися, він підкинув хмизу у вогонь. Він довго лежав, прислухаючи, до тріскотіння полум'я, і дивлячись, як грають відблиски на стінах печери. З доісторичної пітьми на нього золотими очима поглядав ящір. Вдалині почувся крик орнітопода. А поряд з ним, оточені глибокою мезозойською ніччю, рівно дихали на своїх ліжках з гілок і листя двоє дітей. Врешті-решт він заснув.

III.

Наступного ранку Карпентер, не втрачаючи часу, зібрався в дорогу. Марсі і Скіп були готові на все, аби залишитися в печері подовше, але він пояснив їм, що якщо вони сидітимуть на місці, викрадачі без проблем їх виявлять, і тому краще ніде надовго не затримуватися. До цих пір діти чудово розуміли все, що він говорив, так само як він розумів все, що говорили вони; але цього разу щось не ладналося — він ніяк не міг домогтися, щоб до них це дійшло. Дуже може бути, що вони просто не хотіли покидати печеру. Так або інакше, їм довелося це зробити — після того, як в крихітній туалетній кімнатці Сема були здійснені ранкові обмивання, а в кухонному відсіку був приготований щільний сніданок з яєчні з беконом. Але для того, щоб вони послухалися, Карпентеру довелося дати їм зрозуміти, що командує тут він, а не хтось інший. Жодного певного плану дій у нього поки не було. Роздумуючи, що робити далі, він надав трицератанку самостійно вибирати собі шлях рівниною – надлегке завдання для надчутливої і надсучасної навігаційної апаратури ящурохода. Загалом у Карпентера були тільки дві можливості. По— перше, він міг і далі опікуватись дітьми і ховатися разом з ними від викрадачів, поки тим не набридне за ними ганятися або поки не з'явиться підмога в вигляді Космічної поліції Великого Марса. По-друге він міг повернутися в точку входа і дати сигнал міс Сендз і Пітеру Детрайтесу, щоб ті перекинули трицератанк назад, в його справжній час. Другий шлях був незрівнянно безпечнішим. Він так би і зробив без всяких коливань, коли б не дві обставини. Перша: хоч Марсі і Скіп, поза сумнівом, зможуть пристосуватися до цивілізації, такої схожої на їх власну, як цивілізація Землі двадцять другого століття, вони навряд чи відчуватимуть себе в цих умовах як вдома. І друге. Рано чи пізно вони усвідомлять жахливу істину: їх власна цивілізація, що залишилася у далекому минулому, за 79.062.156 років безслідно зникла, і з технологічних мрій, які вони звикли шанувати як святиню, нічого не вийшло...

Була, правда, ще і третя можливість — узяти дітей з собою в його час на Землю, перечекати там, поки викрадачі не припинять пошуки і не

відлетять або ж поки не з'явиться Космічна поліція, а потім повернути їх назад в минуле Землі. Але для цього знадобилося б зробити не один рейс в крейдяний період і назад, а такі рейси коштують божевільних грошей, і Карпентер заздалегідь знав, що навіть один рейс, що не має відношення до палеонтології, буде ПАТО не по кишені, не говорячи вже про декілька таких рейсів.

Замислений, він раптом відчув, що хтось тягне його за рукав. Це був Скіп — він увійшов до кабіни і заліз на сидіння. — А мені можна ним покерувати, містере Карпентер? Можна?

Карпентер оглядів рівнину через переднє, бічні і хвостове оглядові вікна, потім змусив Сема задерти голову і крізь ковпак кабіни уважно оглянув небо. Високо над скелястою грядою, де вони були менше години тому, кружляла чорна цятка. І поки він дивився, поряд з нею з'явилися ще дві.

— Трохи згодом, Скіпе. Зараз, по моєму, ми тут не самі. Скіп теж помітив в небі чорні цятки. — Знову птеранодони, містере Карпентер? — Боюся, що так. Цятки, швидко збільшуючись, перетворилися на крилаті силуети з вузькими, загостреними головами. До кабіни увійшла Марсі і теж уважно подивилася на небо. Цього разу ні вона, ні Скіп не продемонстрували жодних ознак переляку.

— Ми знову стрибнемо назад, в минуле, містере Карпентер? — скинула Марсі.

— Подивимося, крихітко, — відповів він. Тепер птеранодонів вже було добре видно. Не було сумніву, що їх цікавить саме Сем. Інша справа — чи зважаться вони знову на нього напасти. Не дивлячись на те, що трицератанк був укритий захисним полем, Карпентер все ж таки вирішивпро всяк випадок попрямувати до найближчого гаю. Це була пальмова хаща приблизно в кілометрі від них.

Він додав швидкості і узявся за ручки управління. — Вперед, Семе! — сказав він, щоб підбадьорити дітей.— Покажемо Марсі і Скіпу, на що ти здатний! Сем зірвався з місця немов старовинний паротяг двадцятого століття. Його пружні сталеві ноги ритмічно рухалися, копита з твердого сплаву відбивали такт, з громом вдаряючись об землю. Проте в швидкості Сему було не зрівнятися з птеранодонами, і вони легко його наздогнали. Передній круто спікірував в сотні метрів попереду, скинув щось подібне до великого металевого яйця і злетів увись. Металеве яйце виявилося не чим іншим, як бомбою. Вибух залишив таку величезну воронку, що Карпентер ледве зумів її об'їхати, не перекинувши ящурохід. Він тут же додав обертів і перейшов на другу швидкість. — Ну, цим вони нас не візьмуть, вірно, друже? — сказав він. — Рррррр! — забурчав у відповідь Сем.

Карпентер поглянув на небо. Тепер всі птеранодони кружляли прямо в них над головою. Один, два, три — порахував він. Три? Вчора їх було тільки два!

— Марсі! — збуджено сказав він.— Скільки всього, ви говорили, там викрадачів?

— Троє, містере Карпентер. Роул, Фрітад і Холмер. — Тоді вони всі тут. Значить, корабель ніким не охороняється. Якщо тільки на ньому немає екіпажа. — Ні, містере Карпентер, екіпажа немає. Вони сами його вели. Він відірвав погляд від кружляючих вгорі птеранодонів.

— А як ви вважаєте, хлоп'ята, змогли б ви проникнути всередину? — Запросто, — відповів Скіп.— Це списаний військовий авіаносець зі стандартними шлюзовими камерами — всякому, хто хоч трохи знається на техніці, нічого не варто відкрити їх. Тому ми з Марсі і змогли тоді втекти. Будьте упевнені, містере Карпентер, я це зроблю. — Добре, — сказав Карпентер.— Ми зустрінемо їх там, коли вони повернуться.

За допомогою Марсі розрахувати координати для стрибка в часі було простіше простого. Вже через декілька секунд Сем був готовий. Коли вони опинилися в пальмовому гаю, Карпентер ввімкнув перемикач. Знову щось замерехтіло у них перед очима. Сема злегка труснуло, і денне світло перетворилося на передсвітанкову пітьму. Десь позаду, в печері біля підніжжя скель, стояв ще один трицератанк, а на підстилці з гілок міцно спали ще один Карпентер, ще один Скіп і ще одна Марсі. — А далеко назад ми зараз перестрибнули, містере Карпентер? — поцікавився Скіп.

Карпентер вівмкнув фари і почав виводити Сема з гаю. — На чотири години. Тепер у нас має вистачити часу, щоб дістатися до корабля і влаштуватися там до повернення наших приятелів. Можливо, ми потрапимо туди ще до того, як вони відправляться на пошуки, якщо тільки вони не розшукують нас цілу добу. — А що коли вони знайдуть нас і в цьому часі? — заперечила Марсі.— Адже тоді ми знову потрапимо в таку ж пастку? — Не виключено, крихітко. Але всі шанси за те, що вони нас не знайшли. Інакше вони б не почали шукати нас потім, вірно? Вона із захопленням подивилася на нього. — Знаєте що, містере Карпентер? Ви жахливо розумний. У вустах дівчинки, яка могла в думці помножити 4.692.438.921 на 828.464.280, цей комплімент таки дечого коштував. Проте Карпентер і виду не показав, що він вдоволений. — Сподіваюся, хлоп'ята, що ви тепер знайдете корабель? — сказав він. — Ми вже на правильному курсі, —відповів Скіп.— Я знаю, у мене природжене відчуття напряму. Він замаскований під велике дерево. Зійшло сонце — вже вдруге за цей ранок. Як і вчора, розміри і зовнішній вигляд Сема наганяли страх на різноманітних тварин крейдяного періоду, що траплялися їм назустріч. Правда, якби їм зустрівся тиранозавр, ще не відомо, хто на кого нагнав би страху. Але тиранозавра вони не зустріли. До восьми годин вони вже були в тих місцях куди напередодні потрапив Карпентер, покинувши лісисті пагорби.

— Дивіться! — раптом вигукнула Марсі.— Ось дерево, на яке ми залізли, коли тікали від того горбатого чудовиська! — Точно, —

відгукнувся Скіп.— Ну і злякалися ж ми! Карпентер усміхнувся. — Воно, напевно, прийняло вас за якусь нову рослину, якої ще жодного разу не куштувало. Добре, що я вчасно підвернувся, а то воно, мабуть, розладнало б собі шлунок.

Спочатку вони втупилися на нього нерозуміючими очима, і він подумав: дуже велика різниця між двома мовами і двома світами, щоб її міг подолати цей нехитрий жарт... Але він помилився. Спочатку розреготалася Марсі, а за нею і Скіп. — Ну, ви даєте, містере Карпентер! — заливалася Марсі. А Сем тим часом рухався далі. Місцевість ставала все більш відкритою — з великих рослин тут траплялися в основному лише пальмові гаї і купки кущів. Далеко справа над задимленим горизонтом, весело палахкотіли вулкани. Попереду виднілися гори, вершини яких ховалися в мезозойському смозі. Повітря було таким вологим, що на ковпаку кабіни весь час осідали краплини води і скочувалися вниз, як в дощ. Навколо кишіли черепахи, ящірки і змії, а один раз над головами швидко пролетів справжній птеранодон.

Нарешті вони дісталися до річки, про яку розповідала Марсі і про наближення якої вже давно попереджав все більш сирий, болотяний грунт. Нижче за течією Карпентер вперше в житті побачив бронтозавра. Він показав на нього дітям, і вони витріщили очі від подиву. Бронтозавр лежав посередині повільної поточної річки. Над водою виднілися тільки його крихітна голова, довга шия і частина спини. Шия нагадувала струнку, гнучку башту — всю картину псувало тільки те, що вона раз у раз пірнала в папороті і очерети, що оздоблювали берег. Нещасна тварина була до того величезна, що їй, щоб не померти з голоду, доводилося годуватися буквально день і ніч безперервно. Карпентер відшукав брід і повів Сема через річку до протилежного берега. Тут земля здавалася твердішою, але це враження було брехливе: навігаційні прилади Сема показували, що трясовина трапляється тут ще частіше. ("Боже правий, — подумав Карпентер.— Що якби хлоп'ята забрели в таку трясовину?") Навколо удосталь росло папороті, під ногами розстилався товстий килим з низькорослого лавра і осоки. Пальмет і пальм як і раніше було більше всього, але час від часу почали

траплятися гінкго. Одне зних, справжній гігант, височіло більш ніж на півсотні метрів над землею.

Карпентер в подиві роздивлявся це дерево. У крейдяний період гінкго росли зазвичай на високих місцях, а не у низинах. До того ж дереву таких розмірів взагалі нічого було робити в крейдяному періоді. У гінкго— велетня були і інші незрозумілі речі. Перш за все у нього був занадто товстий стовбур. Крім того, нижня частина його, приблизно до шестиметрової висоти, була розділена на три самостійні стовбури — вони утворювали щось на зразок триноги, на якій покоїлося дерево. І тут Карпентер побачив, що обидва його підопічних схвильовано показують пальцями на те дерево, яке він роздивлявся.

— Воно саме! — закричав Скіп.— Це і є корабель! — Ось воно що! Не дивно, що я звернув на нього увагу, — сказав Карпентер.— Ну, поганенько вони його замаскували. Я навіть бачу гніздо для кріплення літака. — А вони не дуже старалися, щоб не було видно із землі, — пояснила Марсі. — Головне — як він виглядає зверху. Звичайно, якщо Космічна поліція настигне вчасно, вона рано чи пізно виявить його своїми детекторами, але принаймні на деякий час такого маскування досить. — Ти неначе не розраховуєш на те, що поліція з'явиться вчасно. — Та ні, звичайно. З часом-то вони сюди доберуться, але на це знадобиться не один тиждень, а може бути, і не один місяць. Їх радарній розвідці потрібно багатенько часу, щоб відслідкувати шлях корабля, до того ж вони майже напевно ще навіть не знають, що нас викрали. До цих пір в таких випадках, коли викрадали дітей з Інституту, уряд спочатку платив викуп, а вже потім повідомляв в Космічну поліцію. Звичайно, навіть після того, як сплачений викуп і діти повернені, Космічна поліція все одно приступає до пошуків викрадачів і рано чи пізно знаходить, де вони ховалися, але на той час їх зазвичай і сліду не лишається. — Ну що ж, — сказав Карпентер, — я думаю, давно пора комусь першому їх зловити. Як, по-вашому?

Заховавши Сема в найближчому пальметовому гаю і вимкнувши захисне поле, Карпентер заліз під сидіння водія і витягнув звідти єдину

портативну зброю, якою був забезпечений трицератанк, — легку, але з сильним боєм рушницю, яка стріляла паралізуючими зарядами. Таку рушницю ПАТО сконструювало спеціально для своїх службовців, чия робота була пов'язана з подорожами в часі. Перекинувши ремінь через плече, Карпентер відкинув ковпак, виліз на морду Сема і допоміг дітям спуститися на землю. Все троє підійшли до корабля. Скіп видерся на посадочну стійку, підійнявся трохи вище по стовбуру, і через декілька секунд шлюзова камера відкрилася. Скіп спустив вниз алюмінієві сходи. — Все готово, містере Карпентер. Марсі озирнулася через плече на гай з Семом.

— А Сем — з ним нічого не трапиться, як ви думаєте? — Звичайно, нічого, крихітко, — заспокоїв її Карпентер.— Ну, лізь. Кондиціоноване повітря всередині корабля мало приблизно таку ж температуру, як і в кабіні Сема; освітлення було холодним і тьмяним. За внутрішнім люком шлюзової камери короткий коридор вів до сталевих гвинтових сходів, які йшли вгору, до житлових палуб, і вниз, в машинне відділення. Карпентер поглянув на годинник, який раніше перевів на чотири години назад, — було 8.24. Через декілька хвилин птеранодони почнуть атакувати Сема, Карпентера, Марсі і Скіпа в "попередньому" часі. Навіть якщо тоді викрадачі відразу після цього попрямували до корабля, часу ще достатньо — в усякому разі, вистачить на те, щоб направити радіограму, а потім приготувати задуману пастку. Правда, радіограму можна буде направити і тоді, коли Роул, Фрітад і Холмер будуть міцно замкнуті в своїх каютах, але якщо що-небудь зірветься, така можливість може взагалі не статися, так що краще зробити це відразу ж.

— Ну ось що, хлоп'ята, — сказав Карпентер.— Закрийте шлюз і ведіть мене в радіорубку.

Першу частину наказу вони виконали з великою готовністю, але виконувати другу чомусь не поспішали. У коридорі Марсі зупинилася. Її прикладу послідував і Скіп. — Навіщо вам радіорубка, містере Карпентер? — запитала Марсі. — Щоб ви могли повідомити наші координати Космічної поліції і сказати їм, щоб вони поспішали сюди.

Сподіваюся ви з цим впораєтеся? Скіп подивився на Марсі, Марсі — на Скіпа. Потім обидва похитали головою.

— Почекайте, — з досадою сказав Карпентер. — Адже ви чудово знаєте, як це робиться. Чому ви вдаєте, що не вмієте? Скіп втупився в підлогу — Ми... ми не хочемо додому, містере Карпентер. Карпентер поглянув в їх серйозні обличчя. — Але ви повинні повернутися додому! Куди ж ви ще подінетеся? Вони мовчали, ховаючи від нього очі. — Загалом так, — продовжував він через деякий час.— Якщо нам вдасться зловити Роула, Фрітада і Холмера, все чарівно. Ми протримаємося тут, поки не прибуде Космічна поліція, і здамо їх їй. Але якщо що-небудь зірветься і ми їх не зловимо, у нас принаймні залишиться ще один козир — та сама радіограма, яку ви зараз надішлете. Тепер далі. Я приблизно уявляю собі, скільки часу потрібно космічному кораблю, щоб добратися з Марса на Землю. Але я, звичайно, не знаю, за скільки часу це можуть зробити ваші кораблі. Отже скажіть мені, через скільки днів Космічна поліція буде тут, на Землі, після того, як отримає вашу радіограму? — При нинішньому розташуванні планет трохи більше ніж через чотири доби, — сказала Марсі.

— Якщо хочете, містере Карпентер, я можу розрахувати час точністю до... — Не треба, достатньо і цього, крихітко. А зараз лізь вгору, і ти теж, Скіпе. Нічого втрачати час!

Діти повільно підкорилися. Радіорубка знаходилася на другій палубі. Деяка апаратура здалася Карпентеру знайомою але велика частина була для нього суцільною загадкою. За величезним, від підлоги до стелі, ілюмінатором відкривався вигляд на доісторичну рівнину. Поглянувши вниз крізь фальшиве листя, Карпентер побачив гай, де був захований його Сем. Він уважно огледів горизонт — чи не повертаються птеранодони. Але в небі нічого не було видно. А відвернувшись від ілюмінатора, він побачив, що в рубці з'явився хтось четвертий. Карпентер скинув з плеча рушницю і майже встиг підкинути її, коли металева трубка в руці цього четвертого видала різкий скрегочучий

звук, і рушниця зникла. Не вірячи власним очам, Карпентер втупився на власні руки.

IV

Людина, що з'явилася в рубці, була висока і сильна. Одягнений він був приблизно так само, як Марсі і Скіп, але розкішніше. На його вузькому обличчі було написано рівно стільки ж душевних переживань, скільки на сушеній груші, а металева трубка в його руці була спрямована Карпентеру точно між очі. Не вимагалося особливих пояснень, щоб зрозуміти: зруш Карпентер з місця хоч на півкроку, і з ним відбудеться те ж саме, що і з рушницею. Втім, людина зглянулася до того, що повідомила йому: — Якщо рушиш — розпилю.

— Ні, Холмере!— закричала Марсі.— Не смій його чіпати! Він просто допоміг нам, тому що йому стало нас шкода! — Чекай, крихітко, ти ж неначе говорила, що їх тільки троє? — сказав Карпентер, не зводячи очей з Холмера. — Їх насправді троє, містере Карпентер. Чесне слово! Напевно, третій птеранодон був безпілотний. Вони нас перехитрували!

Холмер мав би посміхнутися, але він не посміхнувся. Він заговорив, і в його голосі мало б прозвучати задоволення, але і цього не було. — Ми так і думали, приятелю, — ти з майбутнього, — сказав він.— Ми тут влаштувалися досить давно і знали, що ти не можеш бути з сьогодення. А раз так, неважко було зміркувати, що коли цей твій танк вчора зник, ти стрибнув в часі або вперед, або назад, і два проти одного, що назад. Ми вирішили ризикнути, припустили, що ти виконаєш те ж саме ще раз, якщо тебе притиснути до стіни, і влаштували для тебе невеличку пастку. Ми розсудили, що у тебе вистачить розуму в неї потрапити. І вірно — вистачило. Я не розпилюю тебе прямо зараз же тільки тому, що ще не повернулися Роул і Фрітад. Я хочу, щоб вони спочатку на тебе помилувалися. А потім я тебе розпилю, будь упевнений. І цих обох — теж. Нам вони більше не потрібні.

У Карпентера мурахи побігли по спині. У цих виключно логічних міркуваннях було дуже багато від найзвичайнісінької мстивості. Можливо, птеранодони мало не з самого початку намагалися здійснити "розпилення" Марсі, Скіпа, Сема і його самого, і коли б не захисне поле Сема, поза сумнівом, так би і зробили. "Ну нічого, — подумав Карпентер.-Логика — палиця з двома кінцями, і не один ти умієш нею користуватися".

— А скоро повернуться твої дружки? — запитав він. Холмер відповів нерозуміючим поглядом. І тут Карпентер помітив, що у Холмера у вухах немає сережок.

Карпентер обернувся до Марсі: — Скажи мені, крихітко, якщо цей корабель впаде на бік, чи не вибухне тут що-небудь — від зміни положення, наприклад, або від удару об землю? Відповідай "так чи ні", інакше наш приятель зрозуміє, про що ми говоримо.

— Ні, містере Карпентер. — А конструкція корабля досить міцна? Перегородки нас не розчавлять? — Ні, містере Карпентер. — А апаратура в рубці? Вона добре закріплена? Не впаде на нас?— Ні, містер Карпентер. — Добре. Тепер постарайтеся разом з Скіпом якомога непомітніше посунутися он до тієї сталевої колони в центрі. Коли корабель почне валитися, хапайтеся за неї і тримаєтеся щосили.

— Що він тобі говорить, дівча? — різко запитав Холмер. Марсі показала йому язика.

— Так я тобі і сказала! Очевидно, здатність ухвалювати холоднокровно виважені рішення, керуючись виключно суворою логікою, зовсім не включала в себе здатність міркувати швидко. Тільки у цю хвилину десентименталізований марсіанин зрозумів, що зі всіх присутніх лише у нього одного немає сережок. Він поліз в невеличку сумку, що висіла у нього на поясі, дістав звідти пару сережок і почав однією рукою прикріплювати їх, продовжуючи тримати в інший

розпилювач, націлений Карпентеру в лоба. Карпентер намацав великим пальцем правої руки крихітні опуклості на управляючому персні, надітому на його вказівний палець, відшукав потрібні і натиснув на них в потрібній послідовності.

Внизу, на рівнині, з свого гаю з'явилася тупоноса морда Сема.

Карпентер зосередився і почав в думках передавати по телепатичному каналу, який тепер з'єднав його мозок з нервовим центром Сема: — Семе, прибери рогогармати і ввімкни захисне поле навколо ковпака кабіни. Сем виконав наказ. — Тепер відступи назад, розбіжися як слід, уприся в посадочну стійку праворуч від тебе і вибий її.А потім тікай з усіх сил!

Сем виповз з гая, розвернувся і риссю пробіг сотню метрів по рівнині. Потім він знову розвернувся, готуючись до майбутньої атаки, і поволі рушив вперед, а потім перемкнувся на другу передачу. Його тупіт перетворився на громове гуркотіння, яке проникло крізь перегородки в радіорубку. Холмер, який нарешті вставив у вуха сережки, здригнувся і зробив крок до ілюмінатора. До цього часу Сем вже мчав до корабля, як таран. Не потрібно було мати семи п'ядей в голові, щоб зрозуміти, що відбудеться далі. Холмер мав не менше семи п'ядей. Але іноді зайвий розум не менш небезпечний, ніж недоумкуватість. Так було і цього разу. Забувши про Карпентера, марсіанин повернув важіль праворуч від ілюмінатора. Товсте захищене від ударів скло зсунулося убік, в стіну. Марсіанин висунувся назовні і спрямував свій розпилювач вниз. У ту ж мить Сам врізався в посадочну стійку, і Холмер кулею вилетів в розкритий ілюмінатор.Діти вже вчепилися в колону. Зробивши відчайдушний стрибок, Карпентер приєднався до них.

— Тримайтеся, хлоп'ята!— крикнув він і повис на колоні. Спочатку корабель хилився поволі, потім почав падати все швидше. У такі моменти лісоруби зазвичай кричать: "Пішов!" Цього разу кричати було нікому, що не перешкодило гінкго благополучно завершити падіння. На багато кілометрів навколо поховалися ящірки, зарилися в землю

черепахи, застигли, роззявивши рот, зауроподи. "БУММММ!" Карпентера разом з дітьми відірвало від колони, але він зумів обхопити їх і пом'якшити їх падіння своїм тілом. Від удару об перегородку спиною у нього захопило подух. І все занурилося в пітьму.

Через деякий час у нього в очах посвітліло. Він побачив обличчя Марсі, що схилилося над ним, на зразок маленького блідого місяця. Її очі були як осінні айстри після першого заморозку. Вона розстебнула йому комір і, плачучи, гладила його щоки. Він посміхнувся їй, насилу звівся на ноги і озирнувся. У радіорубці нічого не змінилося, але виглядала вона якось дивно. Потім він зрозумів: це тому, що він сидить не на палубі, а на перегородці. До того ж він все ще був сильно оглушений. — Я боялася, що ви померли, містере Карпентер! — крізь сльози говорила Марсі. Він наїжачив її золотаве волосся.

— Що, добре я тебе обдурив? Через двері, що тепер опинилися в горизонтальному положенні, до рубки увійшов Скіп, тримаючи в руках невеликий контейнер. Побачивши Карпентера обличча його освітилося радістю.— Я пішов за зміцнюючим газом, але, схоже, він вам вже не знадобиться. Ну і радий же я, що з вами нічого не трапилося, містере Карпентер!

— З вами, здається, теж? — запитав Карпентер і з полегшенням почув ствердну відповідь. Все ще трохи оглушений, він піднявся по плавно зігнутій перегородці до ілюмінатора і виглянув назовні. Сема ніде не було видно. Пригадавши, що канал телепатичного зв'язку все ще включений, Карпентер наказав трицератанку повернутися, а потім виліз через ілюмінатор, спустився на землю і рушив шукати тіло Холмера. Пошуки виявилися безуспішними. Карпентер вирішив було, що Холмер залишився живий і сховався в лісі. Але потім він наштовхнувся на одну з трясовин, якими рясніла місцевість. Побачивши її збаламучену поверхню він здригнувся. Ну гаразд — в усякому разі, тепер він знає, чиї це рештки. Вірніше, чиї це були рештки. В цей час з'явився Сем. Він наблизився важкою риссю, обігнувши трясовину, вчасно помічену його навігаційними приладами. Карпентер поплескав ящурохід по голові, на

якій не залишилося анінайменших слідів від недавнього зіткнення з посадочною стійкою, потім вимкнув телепатичний зв'язок і повернувся в корабель. Марсі і Скіп стояли біля ілюмінатора і не зводили очей з неба. Карпентер озирнувся і теж подивився вгору. Над горизонтом виднілися три темні плямочки. Тут в голові у нього остаточно прояснилося, він схопив обох дітей в оберемок і допоміг їм спуститися на землю. — Біжіть до Сема! — крикнув він. —Швидше! Сам він кинувся вслід, але, не дивлячись на свої довгі ноги, не міг за ними встигнути. Вони встигли добігти до ящурохода і дерлися в кабіну, а він не пробіг ще і півдороги. Птеранодони були вже близько — він бачив на землі їх тіні, що швидко його наздоганяли. Але він не помітив під ногами невелику черепаху, яка щосили прагнула забратися у нього з дороги. Він спіткнувся об неї і розтягся на землі. Піднявши голову, він побачив, що Марсі і Скіп вже закрили ковпак Сема. А через секунду він заціпенів від жаху: ящурохід зник! І раптом на землю лягла ще одна тінь — така величезна, що вона поглинула птеранодонів. Карпентер обернувся на бік і побачив космічний корабель — він опускався на рівнину, немов якийсь позаземний хмарочос. У ту ж мить з його верхньої частини вилетіли три веселкових промені. "ПФФФТ! ПФФФТ! ПФФФТ!" І всі три птеранодона зникли.

Хмарочос незграбно приземлився, відкрив люки розміром з парадний під'їзд і викинув трап шириною з тротуар П'ятої авеню. З люка по трапу рушила Підмога. Карпентер поглянув в інший бік і побачив, що Сем знову з'явився на тому самому місці, де зник. Ковпак відкинувся, і з кабіни з'явилися Марсі і Скіп в клубах голубуватого диму.

Карпентер зрозумів, що відбулося, і в думках назавжди розпрощався з двадцять другим століттям.

Діти підбігли до нього в той момент, коли командувач Підмогою виступив перед фронтом свого війська. Воно складалося з шести здоровенних марсіан в пурпурних тогах, з суворими обличчями і розпилювачами в руках. Командир був ще здоровеннішим, в ще більш пурпурній тозі, з ще суворішим обличчям, а в руці у нього було щось на

зразок чарівної палички, які бувають лише у фей. Він окинув Карпентера недобрим поглядом, потім таким же недобрим поглядом окинув обох дітей. Діти допомогли Карпентеру звестися на ноги. Не те щоб він фізично потребував допомоги — просто він був приголомшений стрімкою зміною подій і трохи розгубився. Марсі плакала. — Ми не навмисне зламали Сема, містере Карпентер, — ковтаючи слова від хвилювання, говорила вона.— Але, щоб врятувати вам життя, залишалося тільки одне — стрибнути назад на чотири дні, дві години, шістнадцять хвилин і три і три чверті секунди, пробратися на борт корабля викрадачів і дати радіограму Космічній поліції. Інакше вони не достигли б вчасно. Я повідомила їх, що ви потрапили в біду і щоб у них були напоготові веселкомети. А потім, якраз коли ми хотіли повернутися в сьогодення, у Сема зламався часовий двигун, і Скіпу довелося його лагодити, а потім Сем все одно перегорів. Пробачите нас, будь-ласка, містере Карпентер! Тепер ви більше ніколи не зможете повернутися в 79.062.156 рік, і побачити міс Сендз, і...

Карпентер поплескав її по плечу. — Нічого, крихітко. Все гаразд. Ви правильно зробили, і я вами пишаюся. Він захоплено покрутив головою. — Це ж треба було все так точно розрахувати! Усмішка пробилася крізь сльози, і сльози висохли. — Я... я ж непогано рахую, містере Карпентер. — А перемикач ввімкнув я! — втрутився Скіп. — І часовий двигун полагодив теж я, коли він зламався! Карпентер усміхнувся. — Знаю, Скіпе. Ви обидва просто генії.

Він повернувся до рослого марсіанина з чарівною паличкою в руках і помітив, що той вже вдягав у вуха сережки.

— Я вважаю, що такий же зобов'язаний вам, як і Марсі зі Скіпом, — сказав Карпентер.— І я вельми вдячний. А зараз мені, боюся, доведеться просити вас ще про одну допомогу — узяти мене з собою на Марс. Мій ящурохід перегорів, і відремонтувати його можуть тільки фахівці, і лише в надзвичайно науковій майстерні зі всіма особливими пристосуваннями. З цього виходить, що я позбавлений будь-якої можливості зв'язатися з часом, з якого я сюди прибув, або в нього повернутися.

— Моє ім'я Гаутор, — сказав здоровенний марсіанин і повернувся до Марсі.— Виклади мені зі всією стислістю, на яку ти здатна, все, що відбулося починаючи з твого прибуття на цю планету і до цього моменту. Марсі покорилася. — Так що ви бачите, сер, — закінчила вона, — допомагаючи Скіпу і мені, містер Карпентер опинився в дуже важкому становищі. Повернутися до свого часу він не може, вижити в цьому часі — теж. Ми просто змушені узяти його з собою на Марс, і все.

Гаутор нічого не відповів. Він недбалим жестом підняв свою чарівну паличку, спрямував її на лежачий корабель викрадачів і повернув рукоятку. Паличка зажевріла яскравими зеленими і синіми вогнями. Через декілька секунд з хмарочоса вилетів веселковий сніп вогню, впав на корабель викрадачів, і з кораблем відбулося те ж, що і з трьома птеранодонами. Гаутор обернувся до своїх людей. — Проводіть дітей на борт поліцейського крейсера і забезпечте їм належну турботу. Потім він повернувся до Карпентера.

— Уряд Великого Марса висловлює вам вдячність за надану послугу — порятунок двох його майбутніх безцінних громадян. Я дякую вам від його імені. А зараз, містере Карпентер, прощавайте. Гаутор відвернувся. Марсі і Скіп кинулися до нього.

— Ви не можете його тут залишити! — закричала Марсі.— Він загине! Гаутор дав знак двом марсіанам, до яких тільки що звертався. Вони стрибнули вперед, схопили дітей і понесли їх до корабля-хмарочоса. — Почекайте, — втрутився Карпентер, трохи спантеличений новим поворотом подій, але ще не втративший надії.-Я не благаю про порятунок мого життя, але якщо ви приймете мене в своє суспільство, я можу принести вам деяку користь. Я можу, наприклад, навчити вас подорожувати в часі. Можу...

— Містере Карпентер, якби ми хотіли подорожувати в часі, ми вже б і самі цьому навчилися. Подорож в часі — заняття для дурнів. Минуле вже трапилося, і змінити його не можна. Так чи варто намагатися? Що ж

до майбутнього — потрібно бути ідіотом, щоб прагнути дізнатися, що буде завтра.

— Ну гаразд, — сказав Карпентер, — тоді я не винаходитиму подорож в часі, триматиму язика за зубами, житиму тихо-спокійно і стану зразковим громадянином. — Не станете, містере Карпентер, і ви самі це чудово розумієте. Для цього вас потрібно десентименталізувати. А по виразу вашого обличчя я можу сказати, що ви ніколи добровільно на це не погодитеся. Ви швидше залишитеся тут, у вашому доісторичному минулому, і тут загинете. — Раз вже на те пішло, мабуть, я так і зроблю, — відповів Карпентер.— Навіть тиранозавр порівняно з вами — просто філантроп, а вже решта всіх динозаврів, і ящуротазові, і птахотазові, не в приклад людяніше. Але, мені здається, є одна проста річ, яку ви могли б для мене зробити без особливого збитку для свого десентименталізованого душевного спокою. Ви могли б дати мені якусь зброю замість тої, що знищив Холмер.

Гаутор похитав головою. — Якраз цього я і не можу зробити, містере Карпентер, тому що зброя легко може бути виявлена разом з вашими рештками, і відповідно я буду відповідальним за анахронізм. Один такий анахронізм вже частково на моїй совісті — труп Холмера, який ми не можемо витягти. Я не хочу ризикувати і брати на себе нову відповідальність. Як ви думаєте, чому я знищив корабель викрадачів?

— Містере Карпентер!— крикнув Скіп з трапа, по якому його з сестрою тягли двоє марсіан. — Можливо, Сем не зовсім перегорів? Можливо, у нього ще вистачить сил хоча б надіслати назад банку зайчатини? — Боюся, що ні, Скіпе, — крикнув у відповідь Карпентер.— Але нічого страшного, хлоп'ята. Не турбуйтеся за мене — я переб'юся. Тварини завжди мене любили, адже ящури — теж тварини. Можливо, і вони мене полюблять?

— Прощавайте, містере Карпентер, — прокричала Марсі, — мені жахливо шкода, що все так вийшло. Чому ви не взяли нас з собою у ваш 79.062.156 рік? Ми весь час цього хотіли, тільки боялися сказати.

— Так, треба було мені так зробити, крихітко, треба б... У очах у нього все раптом розпливлося, і він відвернувся. Коли ж він знову поглянув в ту сторону, двоє марсіан відводили Марсі і Скіпа в шлюзову камеру. Він помахав рукою. — Прощайте, хлоп'ята!— крикнув він.— Я ніколи вас не забуду! Марсі зробила останню відчайдушну спробу вирватися. Ще небагато — і це б їй вдалося. У її очах, схожих на осінні айстри, уранішньою росою блищали сльози. — Я люблю вас, містере Карпентер!— встигла вона прокричати перед тим, як зникла в кораблі.— Я любитиму вас все життя! Двома спритними рухами Гаутор вирвав сережки з вух Карпентера, потім разом з рештою марсіан піднявся по трапу і увійшов до корабля.

"Ось тобі і Підмога", — подумав Карпентер. Парадний під'їзд закрився. Хмарочос здригнувся, велично піднявся в повітря і якийсь час висів над Землею. Нарешті, відкинувши сліпучий потік світла, він спрямувався в небо, злетів до зеніту і перетворився на зірочку. Це не була падаюча зірка і все-таки Карпентер загадав бажання. — Бажаю вам обом щастя, — сказав він.— І бажаю, щоб вони не змогли відняти у вас серце, тому що дуже вже хороші у вас серця. Зірочка зблякнула, замерехтіла і зникла. Він залишився один на обширній рівнині.

Земля здригнулася. Повернувшись, він побачив, що справа, поряд з трьома пальмами, рухається щось велике і темне. Через мить він роздивився гігантську голову і масивний, прямий тулуб. Два ряди шаблевидних зубів виблискували на сонці, і він мимоволі зробив крок назад. Це був тиранозавр.

V

Ящурохід, навіть якщо він зламаний, — все ж так краще, ніж нічого. І Карпентер помчав до Сема. Залізши в кабіну і закривши ковпак, він дивився, як наближається тиранозавр. Було ясно, що хижак помітив Карпентера і тепер прямує прямо до Сема. Захисне поле кабіни було вимкнене Марсі зі Скіпом, і Карпентер був досить-таки легкою здобиччю. Проте він не поспішав залізти в каюту, тому що Марсі і Скіп залишили

висунутими рогогармати. Навести їх тепер було неможливо, але стріляти вони все ще могли. Якби тиранозавр підійшов на потрібну відстань, то його, можливо, вдалося б на деякий час вивести з ладу паралізуючими зарядами. Правда, поки що тиранозавр наближався під прямим кутом до напрямку, куди дивилися рогогармати, але все ще залишалася надія на те, що перш ніж напасти, він опиниться перед ними, і Карпентер вирішив почекати. Він низько пригнувся на сидінні, готовий натиснути на спуск. Кондиціонер не працював, і в кабіні було жарко і задушливо. До того ж в повітрі стояв їдкий запах горілої ізоляції. Карпентер змусив себе не звертати на це увагу і зосередився. Тиранозавр був вже так близько, що можна було розгледіти його атрофовані передні ноги. Вони звисали з вузьких плечей чудовиська, немов висохлі лапки якоїсь іншої істоти, разів в десять меншої. Над ними, в добрих семи метрах від землі, на шиї завтовшки зі стовбур дерева, підносилася гігантська голова: під ними потворний торс, розширюючись донизу, переходив в задні ноги. Могутній хвіст волочився позаду, і тріск кущів, що ламаються під його вагою, супроводжував громові удари, які лунали кожен раз, коли на землю ступала величезна лапа з пташиним кігтем на кінці. Карпентер мав би заціпеніти від жаху — він ніяк не міг зрозуміти, чому йому не страшно.

У декількох метрах від трицератанка тиранозавр зупинився, і його роззявлена паща відкрилася ще ширше. Півметрові зуби, що стирчали зі щелеп, могли зім'яти лобовий ковпак Сема наче паперовий, і, видно, саме це чудовисько і збиралося ось-ось зробити. Карпентер приготувався поспішно тікати до каюти, але в найстрашніший момент тиранозавру наче не сподобався вибраний ним напрям атаки, і він почав наближатися до ящурохода спереду, надаючи Карпентеру довгоочікувану можливість. Його пальці лягли на першу з трьох спускових кнопок, але не натиснули її.

"Чому ж все-таки мені зовсім не страшно?" — промайнуло в його голові.

Він поглянув крізь ковпак на жахливу голову. Величезні щелепи продовжували розкриватися все ширше. Ось вже вся верхня частина черепа піднялася вертикально. Карпентер не повірив своїм очам — над нижнім рядом зубів з'явилася ще одна голова, цього разу зовсім не жахлива, і подивилася на нього ясними блакитними очима.

— Міс Сендз! — видихнув він і трохи не повалився з водійського сидіння.

Опам'ятавшись, він відкинув ковпак, вийшов на тупоносу морду Сема і з любов'ю поплескав тиранозавра по череву. — Едіт!— сказав він ласкаво.— Едіт, красунечка, це ти!

— Ви цілі, містере Карпентер? — крикнула зверху міс Сендз. — Цілком, — відповів Карпентер.— Ну і радий же я вас бачити, міс Сендз! Поряд з її голівкою з'явилася ще одна — знайома каштанова голова Пітера Детрайтеса. — А мене ви теж раді бачити, містере Карпентер?

— Ще б, Піте, приятелю! Міс Сендз висунула з нижньої губи Едіт трап, і обидва спустилися вниз. Пітер Детрайтес тягнув за собою буксирний трос, який тут же почав прилаштовувати до морди Сема і до хвоста Едіт. Карпентер допомагав йому. — А звідки ви дізналися, що мені довелося нелегко? — запитав він.— Адже я нічого не надсилав.

— Серце підказало, — відповів Пітер Детрайтес і обернувся до міс Сендз.— Ну, у нас все, Сенді. — Що ж, тоді поїхали, — відгукнулася міс Сендз. Вона поглянула на Карпентера і швидко опустила очі.— Якщо, звичайно, ви вже покінчили зі своїм завданням, містере Карпентер. Тепер, коли перше радісне збудження пройшло, він відчув, що знову, як і раніше, зовсім втрачає себе в її присутності.

— Закінчив, міс Сендз, — сказав він, звертаючись до лівої кишені її куртки.— І ви не повірите, як все обернулося! — Ну, не знаю. Буває,

найнеймовірніші речі на перевірку виявляються найправдоподібнішими. Я приготую вам що-небудь поїсти, містере Карпентер.

Вона легко піднялася сходами. Карпентер послідував за нею, а за ним — Пітер Детрайтес.

— Я сяду за кермо, містере Карпентер, — сказав він.— Схоже, що ви серйозно виснажені.

— Так воно і є, — визнав Карпентер. Спустившись в каюту Едіт, він впав на ліжко. Міс Сендз зайшла в кухонний відсік, поставила воду для кави і дістала з холодильника шинку. Пітер Детрайтес, що залишився вгорі, в кабіні, закрив ковпак, і Едіт рушила. Пітер був прекрасним водієм і готовий був сидіти за кермом вдень і вночі. І не тільки сидіти за кермом — він міг би з закритими очима розібрати і зібрати будь-який ящурохід.

"Дивно, чому вони з міс Сендз не закохалися одне в одного? — подумав Карпентер.— Вони обидва такі милі, що їм давно треба було б це зробити". Звичайно, Карпентер був радий, що цього не відбулося, хоча йому-то від цього не було жодної користі. А чому вони ні слова не сказали про корабель Космічної поліції? Адже не могли ж вони не бачити, як він злітає... Едіт неспішно рухалася по рівнині у бік пагорбів. Через ілюмінатор було видно, як за нею шкандибає Сем. У кухоньці міс Сендз різала шинку. Карпентер задивився на неї, намагаючись відігнати печаль, навіяну розставанням з Марсі і Скіпом. Його погляд зупинився на її стрункіх ногах, тонкій талії, піднявся вище, до мідно-червоного волосся, затримавшись на мить на шовковистому пушку, який покривав її шию під короткою стрижкою. Дивно, що з віком волосся завжди темнішає...

Карпентер нерухомо лежав на ліжку. — Міс Сендз, — сказав він раптом. —Скільки буде 499.999.991 помножити на 8.003.432.111?

— 400.171.598.369.111.001. Міс Сендз раптом здригнулася. А потім продовжила різати шинку.

Карпентер поволі сів і спустив ноги на підлогу. У нього стискувалося серце і захопило подих. Візьміть двох самотніх дітей. Один з них геній в математиці, інший — в техніці. Двоє самотніх дітей, які за все своє життя не знали, що таке бути коханими. Перевезіть їх на іншу планету і посадіть в ящурохід, який при всіх своїх науково-технічних особливостях — всього лише чудова величезна іграшка. Влаштуйте для них імпровізований пікнік в крейдяному періоді і приголубте їх вперше в житті. А потім віднімiть у них все це і в той же час залиште їм сильний стимул до повернення — необхідність врятувати людину. І при цьому зробіть так, щоб врятовувавши його життя, вони могли — в іншому, але не менш реальному сенсі слова — врятувати свою.

Але 79.062.156 років! 75.000.000 кілометрів! Це неможливо! А чому? Вони могли таємно побудувати машину часу в своїй підготовчій школі, вдаючи, що готуються до десентименталізації; потім, якраз перед тим, як почати приймати десентименталізаційний препарат, вони могли увійти до машини і зробити стрибок в далеке майбутнє.

Правда, такий стрибок мав би потребувати величезної кількості енергії. Правда, картина, яку вони побачили б на Марсі, прибувши в майбутнє, не могла б не зворушити їх до глибини душі. Але це були заповзятливі діти — достатньо заповзятливі, щоб використовувати будь-яке доступне джерело енергії, що опинилося під рукою, і щоб вижити при нинішньому кліматі і в нинішній атмосфері Марса до тих пір, поки не відшукають одну з марсіанських печер з киснем. А там про них мали б подбати марсіани, які навчили б їх всьому, що потрібно, щоб вони змогли видати себе за людей Землі в одному з куполів-колоній. Що ж стосовно колоністів, то ті навряд чи почали б ставити зайві питання, тому що були б щасливі збільшити свою мізерну чисельність ще на двох осіб. Далі дітям залишалося б тільки терпляче чекати, поки вони виростуть і зможуть заробити на поїздку на Землю. А там їм залишалося б тільки здобути потрібну освіту і стати палеонтологами. Звичайно, на

все це знадобилося б багато років. Але вони повинні були передбачати це і розрахувати свій стрибок в часі так, щоб прибути заздалегідь і до 2156 року все встигнути. І цього запасу часу ледве вистачило: міс Сендз працює в ПАТО всього три місяці, а Пітер Детрайтес влаштувався туди місяцем пізніше. За її рекомендацією, звісно. Вони просто йшли довгим шляхом, от і все. Спочатку 75.000.000 кілометрів до Марса у минулому; потім 79.062.100 років до нинішнього Марса; знову 75.000.000 кілометрів до нинішньої Землі — і нарешті, 79.062.156 років в минуле Землі.

Карпентер сидів на ліжку, намагаючись зібратися зі думками. Чи знали вони, що це вони будуть міс Сендз і Пітер Детрайтес? — подумав він. Напевно, знали — в усякому разі, саме на це вони розраховували, тому і узяли собі такі імена, коли приєдналися до колоністів. Виходить парадокс, але не дуже страшний, так що і турбуватися про це не варто. В усякому разі, нові імена їм цілком підійшли. Але чому вони поводилися так, неначе з ним незнайомі? Але ж вони і були незнайомі, хіба ні? А якби вони розповіли йому всю правду, хіба він би їм повірив? Звісно, ні.

Втім, все це жодним чином не пояснювало, чому міс Сендз так його не любить. А може бути, справа зовсім не в цьому? Можливо, вона так тримається з ним з тієї ж причини, чому і він так з нею так тримається? Можливо, і вона так само обожнює його, як він її, і так само втрачає себе з ним, як і він з нею? Можливо, вона прагне на нього не дивитися і уникає за будь-якої можливості, тому що боїться видати свої почуття, поки він не дізнається, хто вона така? Все розпливлося у нього перед очима.

Каюту заповнював рівний гул моторів Едіт. І досить довго ніщо більше не порушувало тиші. — В чому справа, містере Карпентер? — несподівано сказала міс Сендз.— Заснули? І тоді він встав. Вона обернулася до нього. У очах її стояли сльози, вона дивилася на нього з ніжністю і обожнюванням – один в один, як і минулої ночі, 79.062.156 років тому, біля мезозойського багаття у верхньокрейдяній печері.

"Та якщо ви скажете їй, що її кохаєте, вона кинеться вам на шию — ось побачите!"

— Я кохаю тебе, крихітко, — сказав Карпентер. І вона кинулася йому на шию.

Роберт Ф. Янг. Коли час лише починався. Robert F. Young. When Time Was New.

Переклад: roller-a